

Utóírás.

I. Én ezt a gyűjtésemet, amikor sorsom Kolozsvárról Makóra vezetett, beküldöttem volt a „*Magyar Nyelv*“-nek. Őrzöm az alábbi levelet, amely kéziratomról döntött: «Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest, 1908. nov. 23. Tisztelt Tanár Úr! Nagybecsű gyűjtését köszönettel megkaptam, de latin címszókkal nyelvtudományi folyóirat nem közölheti. Visszaküldöm azzal a kéréssel, szíveskedjék magyar címszók szerint rendezni és az egészen közönséges növényneveket, mint pl. galagonya, kecskerágó stb. kihagyni. Igaz tisztelettel *Szily Kálmán* s. k.»

Mivel botanikai gondolkodásmódommal nem fért össze e javaslat, kéziratom pihent. *)

II. Endélyből való kiutasításom után, amikor lélegzethez jutottam, kéziratomát beküldtem a „*Pásztortűz*“-nek. Ezt a választ kaptam: «*Pásztortűz* szerkesztősége és kiadóhivatala Cluj (Kolozsvár) Strada Regina Maria N° 35. — Kolozsvár 1922. IV. 10. Mélyen Tisztelt Professzor Úr! N. b. sorait és cikkét megkaptam, azonban legnagyobb sajnálatunkra nem közölhetjük ezt, annyira kizárólag szaklapba való. Mi pedig mégsem vállalkozhatunk a term. tudományi szaklapok szerepének betöltésére. Hanem, ha valami kevésbé szakszerű cikkel tisztelne meg Professzor Úr nagy hálával venném. Kiváló tisztelettel Reményik Sándor.»

*

Most, hogy névjegyzékek kiadásának nesztét hallom, használni akarok egykori gyűjtésemmel magam is. Adnot. GYÖRFFY.

Kisebb közlemények, apró megjegyzések.

Adalék a névcseréhez. *Pópity* nevezetű, rábéli származású tanítványom, nevérol családi hagyományok alapján a következőket mesélte:

Családja 1800 körül Szabadka környékén lakott egyik faluban. Akkor még a *Lippai* nevet viselte. A faluban 13 Lippai-család volt, köztük a legfiatalabb az ő őse. A 13-as számért lassan-lassan búbjósság hírébe keveredett és szeretett volna a nevétől szabadulni. Történetesen volt a faluban egy *Pópity* nevű magányos szerb ember, aki szerette volna nevének fennmaradását biztosítani. A két fél alkudozásba bocsátkozott egymással. Az egyezés sikerült. A 13-ik Lippai egy akó borért beleegyezett a cserébe, amely egy vasárnap nagy ünnepélyes-

*) A latin címszók szerint való felsorolásnak megvan az a haszna, hogy együvé kerülnek az azonjelentésű magyar növénynevek. A szerk.

séggel ment végbe. A lakomán megjelent mind az egész Lippai-had és folyton azt kiabálta: Búcsúzz komám a nevedtől! Ettől kezdve a családot Pópitynak hívták.

(Szeged.)

Bálint Sándor.

A *liget* szó jelentéstörténete.

A pesti Városligetet régebben Városerdőnek is mondták a német Stadtwaldchént magyarra lefordítva (CzF.), így tehát a *liget* szónak jelentése 'kis erdő' volt a múlt században. Ugyanez a szótár a *liget* első jelentését 'hegyek közti erdős, cserjés völgy'-nek mondja, a későbbit pedig „síkon, völgyben, folyók mellett levő sűrű bokros hely“-nek véli. A Czuczor—Fogarasi szótár ezen véleménymondását nem építi adatokra. De a Nyelvtörténeti Szótár is csak 'némus' (Calepinus), 'saltus' (Molnár Albert), 'dicker Wald, Lustwald' (Pápai Páriz) jelentéseit említi. A NySz jelentésmeghatározását veszi aztán át az Oklevél Szótár.

Miután így a szótárgenealógiát átvizsgáltuk, vegyük szemünkbe a meglévő adatokat, mint ez az igaz nyelvészetben szokásos.

Szegeden hallottam először ezt a kifejezést: *ligetős a paprika*. Akkor *ligetős*, ha fagy, jégverés a palánták egy részét elpusztította és a paprika ritkás lesz: üres foltok vannak benne. A Magy. Tájszótár is ebben a jelentésben ismeri a szót: „LIGETÉS (ligetős): hézagos, ritkás, pl. *ligetős vetés* (Pest m. Tinnye, Nyr. 7:90), *ligetős gabona, rét; ligetős szőlő*, amelynek sok töke híja (Kis-Kún-Halás Nyr. 15:238). *Ligetes formint*: ritkás fürtű (Hegyalja Kassai J. Szókönyv. III. 291)“. A *ligetős* szóhoz tartozó ige is 'megritkásodik, meghézagosodik' jelentésű: *meiglietesül* a szőlő, azaz helyenként kipusztulnak tőkéi (Vas m. Ság, Kresznerics F. Szótár II. 18). És ha magát a *liget* szót nézzük meg, tapasztalni fogjuk, hogy jelentése 'erdőbéli v. szőlőbéli üres hely (ahol a fák v. a tőkék kipusztultak)' (Kis-Kún-Halás, Nyr. 15:238).

Ezen utolsó adat megadja a *liget* jelentésfejlődésének irányát: 1. eredetileg az erdőn belül jelentett ritkás helyet (hol a fák egy része kipusztult), 2. később egyedül álló ritkás erdőt, 3. végül egyedül álló, kicsiny (ritkás) erdőcskét. Az első, kiindulási jelentésre bizonyítékaink a népnyelvi adatok, melyek megőrizve a szó eredeti jelentését mutatják, hogy erdőn, szőlő-

lőn, vetésen belüli ritkás helyet, foltot jelentett és jelent ma is a népnyelvben a *liget* szó. A nyelvtörténet is nyújt bizonyítékokat ezen eredeti jelentésre: 1208. Transiens per pratum quod dicitur *liget*. 1337. Quoddam pratum ipsorum *Lygeth*reth vocatum (Okl. Sz.). Árpádkori adat: Ad unam planiciem *ligeth* vocatum (NySz.). Ezen három adat támogatja feltevésünket, hogy az elsődleges jelentés 'erdőn belüli ritkás' (pratum, rét, planicies). A második 'ritkás, de magában álló (esetleg nagyobb) erdő' fejlődésfokra szintén találunk már a régi nyelvben adatokat: 1206. Inde per mediam siluam que dicitur *ligoth* (így, olv. „*ligeth*“), 1243/1354. Per quandam Siluam Nyres*ligeth* vocatam. 1275. In magna silua que uulgariter *lyget* nuncupatur. 1279. In magna silua que wlgariter *liget* nuncupatur. 1454. Quendam montem Siluosum *lyget* nuncupatum. (Okl. Sz.). Az 1275-ös és 1279-es adat „magna silua“-ról szól, tehát ezen „*liget*“ kiterjedése nagy volt; nem kicsiny, mint a 'nemus, saltus', hanem kiterjedt és fenti ismereteink szerint ritkás volt, azaz *ligetes*, foltokkal tarkított erdő. Ha egy *liget* egész hegyet beborít, nem lehet az kicsiny l. montem Siluosum *lyget* nuncupatum. A 14. században feltűnik a harmadik jelentésfejlődési fok is: 1336/1348. Per saltum wlgariter *Ligeth* dictum. A 14. sz.-tól párhuzamosan látjuk a 'silva' és a 'saltus' jelentést: 1348. Per saltum vulgariter *Lygeth* dictum, de még 1427-ben: in Silua *Lygeth* dicta (ezenkívül 1476, 1505). Tehát a szó jelentésének másodízben való meglazulását a 14. és 15. sz.-ra tehetjük; ezen idő után találjuk a *liget* szót mindég 'saltus' jelentésben, mely köznyelvi (irodalmi) jelentésévé lesz:

Az nagy széles mező
Az szép liget s erdő
Sétáló palotájok.

(Balassa: Vitézek! mi lehet.)

Ezen idő után lelünk a *liget-erdő* és a *ligetes erdő* kapcsolatokra, melyek jelentése, úgy látszik, 'ritkás kis erdő' maradt és amelyek keletkezését éppen a *liget* szó jelentésváltozása okozta meg: *lūgget erdő* (Heltai: Canc. 1574). Manasses balwaniozo *ligetes erdőket* és kerteket czinaltata (Mel. Sám. 452. 1565). Szép *ligetes erdőc* (Kár. Bibl. I, 398 b, 1590) stb. (NySz.). Mert ez a *ligetes* mn. nem jelenthette azt: mint a liget oly kicsiny erdő, hanem miként a liget, oly ritkás erdő: v. ö. *Ligetes*

eräökön messzére haladott, de a maga hajáni egy fára akadott (Thaly: Adal. II:200).

Tehát a *ligetes* szó jelentése megmaradt 'ritkás' még abban az időben is, mikor a *liget* főnév már nem erdőn belüli ritkást v. külön álló kis, ritkás erdőt, hanem kis erdőt jelentett. Pápai Páriz 'dicker Wald', Comenius 'gyakor erdő' értelmezése is azt jelenti, hogy a *liget* nem szabályosan kifejlődött, szálas erdő, hanem cserjés, fiatal fácskákkal benőtt terület, mely élesen elválík a szabályos öreg erdőtől.

Erdödi József.

Langenscheidts Universal Wörterbuch. I. Ungarisch-Deutsch, II. Deutsch-Ungarisch. Berlin (1935). 188 + 190 old. (Ára RM. 1·80.)

Az új Langenscheidt szótár valóságos liliputi könyvecske: 7·5 × 10 cm. és 380 oldala mindössze egy ujjnyi vastag: a legigazibb zsebszótár, mely minden utunkon kényelmesen el-
kísérhet. Az ismeretlen szótárszerkesztő a Balassa-szótár ötödik kiadásából merítette anyagát, azt korszerű és jól használható szavakkal egészítette ki, a teljesen szakszerű és felesleges szavakat elhagyta, a megmaradtakat gazdagon magyarázta jelzésekkel és kifejezésekkel. Az egész szótáron valamelyes ökonomikus igyekvés vonul végig: a főnevek, az igék ragozására vonatkozó táblázatok elmaradtak; ez mutatja, hogy a szótár németek és a németül már tudók részére készült, hogy utjaikon elkísérje őket. A német szavak magyar jelentését nagyon helyesen egy szóval adja meg és óvakodik az újabb szótárirodalomban felbukkant kézilexikonszerű körülírástól. Pontosság, határozottság és mérséklet jellemzi ezt a kis munkát, melynek elterjedését kis helyen felhalmozott gazdagsága rendkívül elő fogja segíteni.

A fenti jellemvonások határozott kellékei azon nyugodt és biztos munkának, melyek épen a szótárszerkesztéshez szükségesek: az ismeretlen szerkesztő jóértékű és hasznos munkát végzett, fogadja elismerésünket és dicséretünket.

Erdödi József.

Deutsche Auszüge.

GEDEON MÉSZÖLY: † *Zoltán Gombocz* — — — — S. 81

ZOLTÁN GOMBOCZ war der tiefblickende, philosophisch eingestellte Sprachforscher der ungarischen Sprachwissenschaft. Er enträtselte die vorge-schichtlichen sprachlichen Dokumente, war gewandt in der finnisch-ugri-schen, türkischen, romanischen Sprachwissenschaft.